

บทที่ 5 ประเพณีไทย

ประเพณี จะเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างและปฏิบัติสืบต่อกันมา แบบแผนเหล่านี้ จะเป็นเรื่องราวของการดำเนินชีวิต เช่น การเกิด ทำอย่างไรให้มีชีวิตยืนยาวจากการเกิดนั้น จึงมีพิธีอันเนื่องในการเกิด ไม่ว่าจะเป็นการทำขวัญ 3 วัน ทำขวัญเดือน เป็นต้น หรือการแต่งงาน การบวช การตาย การทำบุญ งานสงกรานต์ ฯลฯ ประเพณีที่เคยมีมาแต่เดิมซึ่งยังคงอยู่เพราะผู้คนได้ใช้ปฏิบัติ และได้มีการปรับปรุงสร้างเสริมให้เข้ากับภาวะของชีวิตสังคมจนกลมกลืนเข้ากันได้ ฉะนั้นประเพณีไทย จึงหมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมของคนไทยที่สืบต่อกันมาเป็นมรดกตกทอด ในทุกภาคจะมีวัฒนธรรมย่อยที่เป็นความแตกต่างในวิถีการดำเนินชีวิต จึงเกิดมีประเพณีดั้งเดิมในแต่ละภาคที่แตกต่างกันในเนื้อหาสาระ สภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม แต่ในภาพรวมของประเพณีของไทย ก็จะเป็นประเพณีรวมของชาวไทย

ประเภทของประเพณี

จารีตประเพณี (mores) เป็นแบบแผนที่สังคมกำหนดขึ้นเกี่ยวข้องกับจริยธรรม ศีลธรรมของสังคม เป็นคุณค่าของส่วนรวม ถ้ามีการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ถือเป็นผิด ซึ่งเป็นเรื่องของแต่ละกลุ่ม แต่ละสังคม ที่พิจารณาว่า เป็นคุณค่าของสังคม เพราะเชื่อว่าจะช่วยให้เกิดความสุข ความปลอดภัย จารีตประเพณีในบางท้องถิ่นของไทย เรียกว่า ฮีต เมื่อฝ่าฝืนแบบแผนที่วางไว้เรียกว่า ผิดฮีต ต้องถูกลงโทษ เช่น “จับมือเสียไก่ จับไหล่เสียหัวหมู จับหูเสียบายศรี” จารีตประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทยที่กำหนดไว้จะผูกพันกับบาป บุญ คุณ โศข ที่ให้เกิดระเบียบ เช่น การเคารพผู้อาวุโส การกตัญญูรู้คุณ

ธรรมเนียม (custom) ตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง แบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้ แล้วสืบต่อกันมาด้วยประเพณี และถ้ามีการละเมิด ก็จะถูกบังคับด้วยการที่สังคมไม่เห็นชอบด้วย ธรรมเนียมจะไม่มีการสนับสนุนช่วยบังคับจากรัฐเหมือนกับตัวบทกฎหมายและไม่มีการอนุมัติหรือลงโทษเด็ดขาดอย่างจารีต ธรรมเนียมไม่มีน้ำหนัก การยอมรับแน่นอนเท่าสถาบัน

ประเพณีปรัมปรา (tradition) ในความหมายตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้แก่ วัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดต่อมาจากอดีตและมีความสำคัญเพราะได้ปฏิบัติกันมานานแล้ว เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ทศนคติ คุณค่า ความรู้สึก เป็นนามธรรม ประเพณีปรัมปรา จึงเป็นประเพณีเดิม เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของสังคม

ชนบประเพณี (institution) ได้แก่ ประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนวางไว้ให้คนในสังคมได้ปฏิบัติทั้งที่เข้าใจได้ และปฏิบัติโดยชัดเจน และหรือรู้กันเองในกลุ่มสังคมนั้นโดยปริยาย เป็นการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนตามแบบแผนนั้น เช่น การบวชขนาด จะมีขั้นตอนเริ่มตั้งแต่ ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ทำพิธีลาบวช ทำขวัญนาค การแห่ นาค พิธีบวชขนาด เป็นต้น หรืออื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำศพ จะทำตามลำดับขั้นตอนทั้งสิ้น

ธรรมเนียมประเพณี (convention) ได้แก่ ประเพณีทั่วไปที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวันตั้งแต่เช้าจนเข้านอน ไม่มีระเบียบแบบแผนแน่นอนตายตัว จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ไม่ถือว่าผิด ถูก เป็นสิ่งที่นิยมกัน ถือเป็นธรรมเนียม เช่น การแต่งกาย กริยามารยาท การตื่นตอนเช้าแล้วจะอาบน้ำสัฟในสังคมไทย สิ่งเหล่านี้เป็นแนวทางวิถีประชาของคนในสังคม

ความสำคัญของประเพณี

ประเพณีไทย เป็นสมบัติของวัฒนธรรมอันมีคุณค่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม เป็นสิ่งชี้และสร้างเสริมความสามัคคีให้เกิดในกลุ่มสังคมไทย ทั้งยังแสดงถึงอดีต ความเป็นมา ความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทย ความไม่เข้าใจในความหมายและสาระของประเพณี ทำให้เกิดความเบี่ยงเบนในแนวทางการปฏิบัติ จึงควรให้ศึกษาปลูกฝังและปฏิบัติกันให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีถูกต้อง ทำให้ฐานะของสังคมไทยในสายตาของต่างชาติเป็นสังคมที่ดี มีความเจริญ มีวัฒนธรรมและเกียรติยศ ศักดิ์ศรี และเป็นความภาคภูมิใจช่วยเชื่อมต่อกับความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้เกิดความรุ่งเรืองมั่นคงแก่ชาติบ้านเมือง ประเพณีไทยต่าง ๆ จึงเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่มีลักษณะเฉพาะ

ประเพณีสงกรานต์

ความหมาย

คำว่า สงกรานต์ เป็นคำในภาษาสันสกฤต ส - กรานต แปลว่า ก้าวขึ้น
อย่างขึ้น การย้ายที่ เคลื่อนที่ คือ พระอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ หมายถึง วันขึ้นปีใหม่ ซึ่ง
อยู่ในระหว่างวันที่ 13 - 14 - 15 เมษายนของทุกปี แต่วันสงกรานต์ คือ วันที่ 13 เมษายน
เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา วันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิง
ศก

สงกรานต์ แปลว่า “ก้าวขึ้น” หรือ “ย่างขึ้น” หมายถึงการที่ดวงอาทิตย์
ขึ้นสู่ราศีใหม่ที่เกิดขึ้นทุกเดือน ที่เรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่เมื่อครบ 12 เดือน แล้วย่างขึ้น
ราศีเมษอีก จัดเป็นสงกรานต์ปี ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ทางสุริยคติในทางโหราศาสตร์

มหาสงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้นหรือย่างขึ้นครั้งใหญ่ หมายถึง สงกรานต์
ปี คือ ปีใหม่อย่างเดียว กล่าวคือ สงกรานต์ หมายถึง ทั้งสงกรานต์เดือนและสงกรานต์ปี
แต่มหาสงกรานต์ หมายถึง สงกรานต์ปีอย่างเดียว

วันเนา แปลว่า “วันอยู่” คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” หมายถึงวันถัดจาก
วันมหาสงกรานต์มา 1 วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่ราศีตั้งแต่ปีใหม่
วันเนา เป็นวันที่ดวงอาทิตย์เข้ามาอยู่ประจำที่วันราศีตั้งต้นใหม่

วันเถลิงศก แปลว่า “วันขึ้นศก” เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เลื่อน
วันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่สามนั้นหมายถึงว่า ดวงอาทิตย์ได้ก้าวเข้าสู่ราศีใหม่

เสฐียรโกเศศ “ประเพณีสงกรานต์ เป็นการเฉลิมฉลองการขึ้นปีใหม่ของไทย
คือ เริ่มตั้งแต่ วันที่ 13 - 15 เมษายนของทุกปี มีการทำความสะอาดบ้าน ทำบุญให้
ทาน สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ เล่นสาดน้ำ

มณี พยอมยงค์ “วันสงกรานต์ คือ วันขึ้นปีใหม่ของไทย มีการเตรียม
ทำความสะอาดบ้านเรือน ทำบุญให้ทาน รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เล่นสาดน้ำ และมีการละเล่น
รื่นเริง”

คุณค่าสำคัญ

เป็นประเพณีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ แสดงออกถึงความพร้อมเพรียง พร้อมใจทำความสะอาดบ้าน ทำบุญ ให้ทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ แสดงออกถึงความกตัญญู สรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การรื่นเริง เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมาอยู่รวมกัน เพื่อแสดงความกตัญญู คุณค่าต่อชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน คุณค่าต่อสังคมทำให้เกิดระเบียบ ความสะอาดต่อสาธารณสถาน แสดงความเชื่ออาหารต่อสิ่งแวดล้อม คุณค่าต่อศาสนา ช่วยทำนุบำรุงพระศาสนา ปฏิบัติตาม พังเทคนิ์ สรงน้ำพระ

ประเพณีแห่นางแมว, บั้นเมฆ และบุญบังไฟ¹¹

เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ในสังคมไทย ด้วยที่ว่าสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ ภูมิอากาศร้อนชื้นและเป็นที่ยากลำบากเหมาะแก่การเกษตรกรรมกสิกรรม ชาวไทยยึดอาชีพเหล่านี้มาแต่โบราณ ซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติ น้ำจากแหล่งธรรมชาติจึงเป็นความสำคัญ บรรพบุรุษจึงผูกเรื่องราวเป็นความเชื่อ เพื่อขอฝน ขอให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดประเพณีเหล่านี้ขึ้น

แห่นางแมว เป็นประเพณีขอฝนของชาวชนบทไทย เพื่อให้มีน้ำใช้ในการทำเกษตรกรรมกสิกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักมาแต่โบราณ เพื่อให้มีฝนตก มีน้ำใช้ ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนอดหยาก ชาวบ้านจึงทำพิธีแห่นางแมว โดยมีการปรึกษาหารือ จัดหาแมวตัวเมียใส่ในตระกร้า มีฝาปิดไม่ให้แมวหนีออกมา การแห่จะเป็นเวลาใดก็ได้แล้วแต่ความสะดวกที่ได้ปรึกษากัน แล้วหามไปแห่ไปล้อมรอบนางแมว มีคนถือพานนำหน้า ร้องเชิญให้มาร่วมพิธีขอฝน ชาวบ้านที่มีกลอง ฉิ่ง ฉับ ฆ้อง...เครื่องดนตรีอื่น ๆ มาช่วยกันร่วมในพิธี แห่ไปตามละแวกบ้าน เมื่อไปถึงหน้าบ้านใคร เจ้าบ้านจะเอาน้ำสาดลงในตระกร้าที่ขังแมว เมื่อถูกสาดน้ำมันจะตกใจร้อง แห่ผ่านบ้านใดก็จะถูกสาดน้ำ แห่แล้วถ้าฝนยังไม่ตกก็จะแห่ซ้ำในวันรุ่งขึ้นและต่อไปจนกว่าฝนจะตก

ตัวอย่าง บทร้องแห่งนางแมว

“นางแมวเอ๋ย ขอฟ้าขอฝน ขอน้ำมนต์ รดหัวนางแมว”

“แมวขาวกินปลาอย่าง แมวดำกินปลาแห้ง หน้าหน้าแห้ง ฝนเทลงมา ตกเทลงมา”

ฯลฯ

การแห่หางแมว เพื่อทำให้ฝนตก ที่ต้องใช้แมว เพราะแมวเป็นสัตว์ไม่ชอบน้ำ โบราณถือว่าแมวเป็นตัวแห้ง เมื่อถูกสาดน้ำเปียกก็จะหายแห้ง ซึ่งถือเป็นเคล็ด ในการแห่หางแมวนั้น บางท้องถิ่นนำเอารูปปั้นแมวแห่ไปด้วย

การปั้นเมฆ เป็นรูปเกี่ยวกับพิธีงอกงาม (fertility rites) เป็นรูปปั้นชายและหญิงปั้นด้วยดินเหนียว ปิโดแล้ง ฝนมาล่าช้า จะเห็นรูปปั้นนี้อยู่ข้างทางเดินและคันนา โดยถือว่า การปั้นรูปนี้ในขณะที่ฝนแล้ง จะทำให้ฝนตกช่วยให้ทำไร่ไถนาได้ผลเป็นความอุดมสมบูรณ์ โดยเวลาปั้นจะมีการว่ามนต์ไปด้วย

“ปั้นเมฆเสกคาถา

เอาผ้าบังคน

ปั้น ปั้น

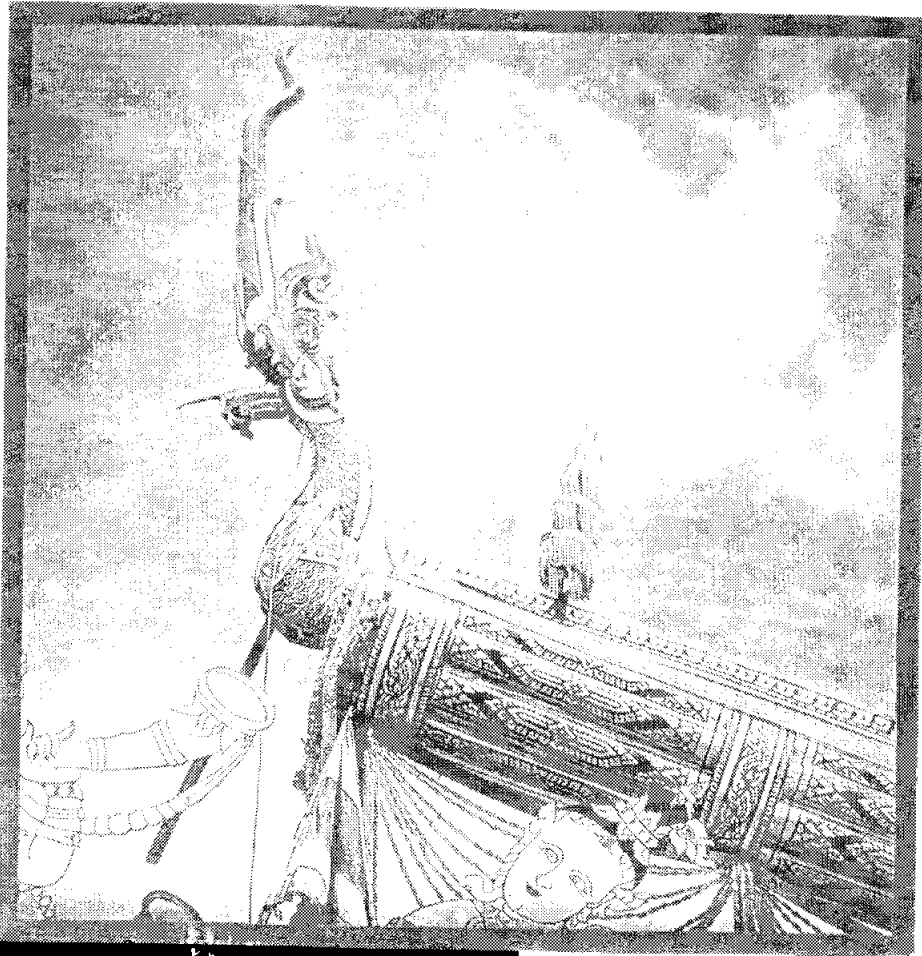
ฝนก็เทลงมา”

บุญบังไฟ เป็นประเพณีทางภาคอีสาน บางทีเรียกว่า บุญเดือน 6 โดยชาวบ้านได้หรือเพื่อจัดการทำบุญ การทำบุญนี้จะมีบังไฟประกอบด้วย จะมีการนัดวันประชุมทำบุญ โดยมีกรอกสลากใบบุญ แจงเรื่องการทำบุญ เพื่อปรึกษาแบ่งงาน ตั้งแต่จัดเลี้ยงพระสงฆ์ สามเณร ชาวบ้าน สถานที่ที่ต้องจัดเตรียม

งานบุญบังไฟนี้เป็นเรื่องทางศาสนา มีการบวชนาค สรงน้ำพระภิกษุเนื่องในพิธีวิสาขบูชาและเรื่องเกี่ยวกับความสนุกสนานรื่นเริง มีการแห่และจุดบังไฟ บังไฟหรือที่เรียกว่า บ้องไฟ เป็นดอกไม้ไฟจำพวกกรวดยักษ์มีหางยาว เมื่อจุดกรวดจะตีตัวพุ่งปราดขึ้นไปบนอากาศ มีเสียงดัง สูงขึ้นไป 50 - 100 เมตร ขึ้นอยู่กับคุณภาพของกรวด “ทำเพื่อบูชาเทวดาอารักษ์มหัศจรรย์หลักบ้าน เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาลให้ได้ทำไร่ ทำนา อยู่เป็นเป็นสุข” เป็นงานประจำปี ทำพิธีขอฝน บุญบังไฟเป็นพิธีเกี่ยวกับเรื่องความเจริญงอกงามและความอุดมสมบูรณ์ของไร่นา พื้นดินและฝน ทั้งนี้อาชีพส่วนใหญ่ของชาวไทย

ชนบท คือ การทำเกษตรกรรม กสิกรรม จึงมีความสำคัญและค่ายิ่งแก่พวกชาวชนบท เพราะถ้าปีใดฝนแล้งทำนาไม่ได้ จะเดือดร้อนทำมาหากินไม่ได้ ขาดแคลนอาหาร

ตามตำนานเล่าถึง มูลเหตุบั้งไฟว่า “พระพรหมและพระยานาคเป็นมิตรกัน และสัญญาว่าปีหนึ่งจะส่งข่าวกันครั้งหนึ่ง ถ้าปีใดพระยานาคสบายดีก็ให้ทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนสวรรค์ เมื่อพระพรหมเห็นบั้งไฟ ถ้าพระพรหมสบายดีก็จะส่งข่าวตอบลงมายังพระยานาค โดยส่งพระพิรุณทำให้ฝนตกลงมา เพื่อพระยานาคเห็นฝนก็จะทราบเรื่องตาม

บั้งไฟเด่น

บั้งไฟ

ที่มา : หนังสือเที่ยวอีสาน

ประเพณีแห่นางแมว

ที่มา : วารสาร วัฒนธรรมไทย
ปีที่ 28 ฉบับที่ 9 กันยายน 2532

ที่มา : วารสาร วัฒนธรรมไทย

ปีที่ 28 ฉบับที่ 9 กันยายน 2532

ที่มา : วารสาร วัฒนธรรมไทย

ปีที่ 28 ฉบับที่ 9 กันยายน 2532

สัญญา” ดอกไม้บั้งไฟเป็นเครื่องบูชาเทพประจำแผ่นดิน เพื่อทรงกรุณาสงน้ำฝนมาสู่ไร่นา ให้อุดมสมบูรณ์ บุญบั้งไฟจึงมีชื่อเรียกว่า พิธีออกงาม

เรื่องการปั้นแม่หมื่น บุญบั้งไฟ เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับพิธีออกงามจากที่คนโบราณสังเกตในปรากฏการณ์ธรรมชาติ และเนื่องจากยังไม่มีความรู้ มีเหตุผล จึงอ้างเอาระบบความเชื่อ คิดเอาเองว่าคงเกิดจากผีसाงเทวดา ซึ่งมีอยู่ในจักรวาลและมีอำนาจเหนือตน และแฝงอยู่ในธรรมชาติที่แวดล้อม และเพื่อให้ผีसाง เทวดา อำนวยในสิ่งที่ตนต้องการ ให้มีพืชพันธุ์ธัญญาออกงามอุดมสมบูรณ์จึงผูกกับความเชื่อ โสยศาสตร์ เพื่อให้เทวดาช่วยเหลือ กล่าวคือ คนและสัตว์ สืบพันธุ์และมีความเจริญออกงามได้เพราะมีเพศตรงข้ามคู่กัน คนโบราณจึงคิดว่า สิ่งที่ทำให้ฝนตกลงมา คือเทวดาบนฟ้า และสิ่งที่ทำให้พืชพันธุ์ออกงามหลังจากฝนตกลงมาคือ เทวดาที่อยู่ในดิน เพราะฉะนั้นฟ้าดินจึงมีความสำคัญเกี่ยวกับความเป็นความตายของมนุษย์ และสมมติว่า ฟ้าเป็นเทวดาผู้ชายและดินเป็นเทวดาผู้หญิง ที่เกิดแห่งแสงคนต้องทุกข์ยาก ขาดแคลนอาหาร เพราะเทวดาฟ้าดินลืมหำหน้าที่ของตนเพื่อความออกงาม เพื่อไม่ให้เทวดาฟ้าดินลืมหำหน้าที่ มนุษย์จึงได้ผูกความเชื่อสร้างพิธีต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ เช่น รูปปั้นแม่หมื่น บั้งไฟ เพื่อให้เทวดาฟ้าดินได้รับรู้และช่วยให้มีฝน

พิธีทำให้เจริญออกงาม เป็นพิธีมาแต่โบราณและสืบต่อกันมา เมื่อความเจริญในรูปแบบใหม่จากตะวันตกได้เข้ามาสู่สังคมไทยมากขึ้น ประเพณีที่มีมามีการปรับเปลี่ยนแปลความหมายกันไปใหม่

ประเพณีงานบุญ

ชีวิตไทยผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาใช้เป็นเครื่องมือนำทางสู่การดำเนินชีวิตที่ราบเรียบในสังคมพุทธเกษตร ประเพณีงานบุญต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องในชีวิตไทยมีมากมาย ประเพณีที่ผูกสร้างขึ้นจะเกี่ยวโยงกับพุทธศาสนาทั้งนั้น

วันเข้าพรรษาและออกพรรษา

เป็นช่วงที่พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ที่วัด นับตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึง 15 ค่ำ เดือน 11 ชาวไทยจะนำดอกไม้ธูปเทียนและสิ่งของเครื่องใช้ของพระสงฆ์ไปถวายพระ

ที่วัด พระสงฆ์จะจำพรรษาที่วัดตลอด 3 เดือน ในช่วงระหว่างนั้นเมื่อถึงแรม 15 ค่ำ เดือน 10 มีพิธีทำบุญวันสารท หลังทำบุญแล้วจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และเชื่อว่าในวันสารทนั้นถ้าลูกหลานไม่ทำบุญให้จะเป็นการออกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ตายจะอดหยากเพราะไม่ได้รับอาหารที่ลูกหลานทำบุญให้ และเมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันออกพรรษา คนไทยจะไปทำบุญตักบาตร มีการตักบาตรเทโว ซึ่งจะจัดในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เพื่อรำลึกถึงพระพุทธคุณและโดยเชื่อว่า พระพุทธร่องค์จะเสด็จลงมาจากเทวโลก หลังจากที่พระองค์เสด็จไปจำพรรษาโปรดพระมารดาในดาวดึงส์ วัดต่าง ๆ จะมีการทอดกฐินก่อนออกพรรษาและหลังตามกำหนดเวลา เพื่อให้พระที่เข้ามาบวชและจะสึกหลังสามเดือนเข้าพรรษา จะได้สึกออกมาได้ จึงมีประเพณีการทอดกฐินที่ชาวไทยถือปฏิบัติกันมา

ประเพณีการบวช

ชายไทยเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะบวชตามประเพณีไทย เพื่อจะได้เรียนรู้ศีลธรรมหลักศาสนา ก่อนจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดยที่คนไทยใช้พุทธศาสนาเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิตมาแต่โบราณ โดยใช้หลักคำสอนเพื่อให้เข้าใจโลกมากขึ้น มีสติรู้คิดมีเหตุผลและรับผิดชอบในชีวิตได้ต่อไป

บุคคลที่จะบวชต้องมีคุณสมบัติตามพระธรรมวินัย โดยจะต้องเป็นชาย อายุ 20 ปีบริบูรณ์ ไม่กระทำความผิดต่อศาสนาและสังคม ไม่เป็นโรคติดต่อ ไม่พิการ ไม่ถูกอาญาหลวง เมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนก็สามารถจะบวชได้ โดยมีพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่ดูแล

พิธีลาบวช ผู้จะบวชจะนำดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พานเพื่อบอกลาแก่ญาติ และผู้ที่นับถือเป็นการลาบวช

การทำขวัญนาค เราจะเรียกผู้ที่จะบวชว่า นาค ก่อนบวชหนึ่งวัน จะมีการทำขวัญนาค จะมีบายศรีและแฉ่นเวียนเทียน ไตร บาดร เครื่องบริขาร ตั้งไว้พร้อมทั้งนาค ญาติพี่น้องเพื่อนจะห้อมล้อมพร้อมทั้งมีการแห่เป็นทำนองเกี่ยวกับการสำนึกในบุญคุณของบิดามารดาที่เลี้ยงดูนับเป็นความสำคัญ

การแห่หน้าค นาคจะนุ่งขาวห่มขาวหรือสวมเสื้อครุยเทวดา นาคจะต้อง
สำรวม พนมมือถือดอกบัวและรูปเทียน กระบวนแห่จะมีกลองยาวเชิดสิงโต ญาติพี่น้อง
เพื่อน ช่วยถือพานเทียนประดับด้วยธนบัตร บิดานาคจะสะพายบาตร มารดาจะอุ้มไตร
ญาติจะช่วยถือเครื่องัฐบริวาร พอได้เวลาจะแห่นาครอบโบสถ์โดยเวียนขวา 3 รอบ เรียก
ว่า ทักษิณาวัตรเสร็จแล้วพ่อนาคจะนำดอกบัวรูปเทียนที่ถือไหว้มานั้น เข้าไปไหว้ที่พัทธสี
มาหน้าโบสถ์เป็นการบอกกล่าว

พิธีบวชนาค หลังจากนั้นบิดาจะจูงนาคเข้าโบสถ์ พิธีบวชนาคเป็นพิธี
สงฆ์ คณะสงฆ์จะทำพิธีบวชให้โดยมากเจ้าอาวาสจะทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ บิดาจะนำ
ไตรมามอบให้นาคก่อนรับนาคจะกราบถือว่าเป็นการกราบครั้งสุดท้าย เมื่อรับผ้าไตรมา
แล้วจะไปหาพระอุปัชฌาย์ นาคถวายเครื่องสักการะ ดอกไม้ รูปเทียน แต่พระอุปัชฌาย์
และนาคกล่าวคำขออุปสมบท พระอุปัชฌาย์ให้โอวาท นาคจะไปเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็น
พระภิกษุ เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ พระใหม่จะต้องจำวัดเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และหลักธรรม
คำสอนจนกว่าจะลาสิกขา

ประเพณีสิบสองเดือน

งานบุญที่มีในสังคมที่เป็นประเพณีเกิดขึ้นทั้งสิบสองเดือนในบางที่เรียก
ว่า ฮีตสิบสอง จารีตสิบสองเดือน ซึ่งมีดังนี้

1. เดือนอ้าย คือ เดือนที่หนึ่ง จะมียาน “บุญเข้ากรรม” เป็นการปลง
อาบัติเพื่อชำระมลทินที่ได้ล่วงละเมิดข้อห้าม พระวินัย ทั้งที่จงใจและไม่จงใจในระหว่างจำ
พรรษา เมื่อรับภุชชินแล้ว จะทำพิธี “อยู่กรรม” ประมาณ 6 - 9 วัน ชาวบ้านที่มีศรัทธาก็จะ
เตรียมอาหารไปถวาย ยึดกันเป็นธรรมเนียมว่าก่อนลาสิกขาบท พระสงฆ์จะอยู่กรรมจึงจะ
ได้อานิสงส์ และเป็นไปตามพระวินัยสิกขาบทว่าด้วยการอยู่กรรมจึงจะบริสุทธิ์ปราศจาก
อาบัติ”

2. เดือนยี่ เป็นช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวเพื่อนำข้าวเก็บในยุ้งระหว่างนี้จะมีทำ
บุญเลี้ยงพระ โดยทำที่ลานนวดข้าว ซึ่งสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติจะมาร่วมทำ
บุญ เพื่อสิริมงคล เพื่อความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป พิธีเริ่มแต่เย็นโดยพระสงฆ์จะสวดมนต์

เย็น รุ่งเช้าถวายอาหารพระสงฆ์ เสร็จพิธีสงฆ์หมอขวัญจะทำพิธีสู่ขวัญข้าว คำสวดสู่ขวัญ เป็นเรื่องของคุณแม่โพสพ หลังจากนั้นนำน้ำมนต์จากสงฆ์ไปพรมทั่วกองข้าว วัควาย เครื่องใช้ในการทำนา เพื่อให้เป็นสิริมงคล

3. เดือนสาม งานบุญข้าวจี เป็นงานบุญที่ทำร่วมกันของชาวบ้านหลาย หมู่บ้าน ด้วยการตักบาตรข้าวจี และพระสงฆ์จะเทศน์ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวและ อุปกรณมาทำข้าวจีถวายพระสงฆ์ ตอนค่ำจะมีพิธีสงฆ์ จะสวดพระปริต ชาวบ้านจะอยู่ที่ วัดเตรียมข้าวจี เช้ามืดจะบิ๊งข้าวจีโดยนำข้าวเหนียวที่หึ่งสุกแล้วปั้นเป็นก้อนมีน้ำอ้อยเป็น ใส เสียบไม้บิ๊งพอสุกเอาใส่ทากแล้วบิ๊งอีกจนใส่สุก จากการวิเคราะห์เป็นไปได้ว่าข้าวจีที่ทำ นั้นเป็นเสบียงในการเดินทาง เพราะเก็บได้ไม่เสีย และนำมาถวายพระสงฆ์ได้ ภายหลังจึง ทำเป็นงานบุญประเพณี

4. เดือนสี่ บุญพระเวสส์ คือ งานเทศน์มหาชาติ เป็นงานบุญร่วมกัน หลายหมู่บ้าน นิมนต์พระจากหลายหมู่บ้านมาร่วมพิธี วัดบ้านที่เป็นเจ้าภาพจะกำหนดวัน และออกหนังสือไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง จัดติดกันสามวัน นับแต่วันเตรียมงาน จะมีตักแตง ประดับประดาให้มีสภาพเหมือนป่าเขา วันที่สอง เป็นวันเฉลิมฉลองพระเวสส์นंदร มีการ แห่เครื่องไทยทานกัณฑ์เทศน์ ช่วงบ่ายจะแห่พระเวสส์เข้าเมือง มีเพื่อนรำ ชิ่ง ฉาบ ตกค่ำ จะเริ่มพิธีนิมนต์พระมาเทศน์เรื่องพระมาลัย ซึ่งเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย มีอิทธิฤทธิ์ สามารถไปเยี่ยมสวรรค์ นรก และนำเรื่องราวมาเล่าให้ชาวพุทธยึดมั่นในพระศาสนา วันที่ สามเป็นวันงานบุญพิธี มีการตักบาตร “ข้าวพันก้อน” เพื่อบูชาคาถาพัน เทศน์เรื่องพระ เวสส์นंदรจบจะเทศน์อานิสงส์แล้วจบพิธี

5. เดือนห้า บุญเดือนห้า งานสงกรานต์ ชาวบ้านจะร่วมประเพณีสนุก สนาน สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ และเล่นน้ำกัน งานบุญกุศลเข้าวัดฟังเทศน์ จะทำกัน 15 วัน ติดต่อกัน ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องประเพณีวันสงกรานต์

6. บุญเดือนหก บุญวิสาขบูชา รวมถึงภาพชีวิตในบุญบั้งไฟ เป็น ประเพณีร่วมของหลายหมู่บ้าน ซึ่งเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6

7. บุญเดือนเจ็ด งานบุญก่อนเข้าพรรษา ชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ ประเพณีทางพุทธจะทำบุญถวายภัตตาหารพระสงฆ์และฟังธรรม

8. บุญเดือนแปด บุญเข้าพรรษา ชาวบ้านทำบุญฟังธรรม แห่เทียนพรรษา เป็นพิธีใหญ่ทำในทุกบ้าน

9. บุญเดือนเก้า เป็นกิจประเพณีแบบพุทธผสมเรื่องวิญญาณ โดยมีคติความเชื่อเรื่องวิญญาณ ผสมผสานกับพุทธทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผีไม่มีญาติ แรม 14 ค่ำ เดือน 9 มีความเชื่อว่า ผีเปรตจะถูกลบปล่อยมาหากิน ชาวบ้านจะนำกระทงอาหารมาวางไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น ทางสามแพร่ง โคนต้นไม้ ชายคาบ้าน เปรตจะได้ไม่ทำร้ายบุตรหลานให้ได้รับอันตราย

10. บุญเดือนสิบ บุญข้าวสาก บุญวันสารท อาหารสำคัญคือ กระจยา สารท มีการเขียนสลากชื่อเจ้าของสำหรับอาหารและเครื่องไทยทานไว้ในถาด พระองค์ใดจับได้สลากสำหรับอาหารผู้ใด ก็จะได้รับอาหารและปัจจัยไทยทานของเจ้าภาพนั้น ซึ่งเป็นพิธีการเดียวกับบุญสลากภัตต์ของภาคเหนือหรือที่เรียกว่า ตานก๋วยสลาก (ตาน = ทาน) เดิมเป็นพิธีกรรมของพราหมณ์ ชาวอินเดียนำข้าวมธุปายาสมาถวายพระพุทธเจ้า

11. บุญเดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ไหลเรือไฟในวันออกพรรษา ตักบาตรเทโว ตามพิธีพุทธ มีการจุดประทัดปโคมไฟที่วัด และในบางท้องถิ่นมีพิธีกรรมนำโคมไฟลอยน้ำ เรียกว่า ไหลเรือไฟ

12. บุญเดือนสิบสอง บุญทอดกฐิน จะทอดกันหลังจากแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงกลางเดือน 12

ประเพณีผูกเสี่ยว¹²

การผูกเสี่ยวคือการสัญญาจะเป็นเพื่อนรักเพื่อนสนิทกัน โดยมีพยานรู้เห็นเป็นสักขีพยาน การผูกเสี่ยวนั้นจะนิยมผูกเสี่ยวระหว่างชายกับชายที่มีอายุใกล้เคียงกัน และผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ที่มีอายุใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีอุปนิสัยคล้ายคลึงกันอีกด้วย

การผูกเสี่ยวนี้พ่อแม่อาจจะเป็นผู้กำหนดให้ก็ได้ นั่นคือพ่อแม่ รักใคร่สนิทสนมกัน เมื่อมีบุตรอายุรุ่นเดียวกันก็จัดพิธีผูกเสี่ยวกัน เพื่อให้เด็กเป็นเพื่อนรักกัน เรียกตามภาษาถิ่นว่า “เสี่ยวฮักเสี่ยวแพง” อีกกรณีหนึ่งเมื่อเจริญวัยแล้วพบเพื่อนที่ชอบพออุปนิสัยกัน ก็พากันมาพบพ่อแม่แล้วทำพิธีผูกเสี่ยวกันเอง ฉะนั้นการผูกเสี่ยวของฮีสานจึงมี 2 กรณี คือพ่อแม่เป็นผู้จัดการให้ และผู้เป็นเสี่ยวเป็นผู้เลือกเพื่อนของตนเอง

การผูกเสี่ยวของชาวฮีสานนั้น มีความหมายมากกว่า “เพื่อนน้ำสาบาน” ของภาคกลาง นั่นคือยอมรับคู่เสี่ยวเป็นญาติกันทั้งโคตร และรักใคร่ปฏิบัติซึ่งกันและกัน ประดุจญาติสนิทคนหนึ่ง เช่นนับถือพ่อแม่ของเพื่อน เป็นพ่อแม่ของตน พี่น้องของเพื่อน เป็นพี่น้องของตน ต้องเอื้ออาทรเกื้อกูลญาติเพื่อนเหมือนญาติของตน เพื่อนเสี่ยวจะรักใคร่กลมเกลียวกัน ทุกข์ด้วยกัน สุขด้วยกัน

พิธีผูกเสี่ยว พิธีผูกเสี่ยวพบว่าได้กระทำกันหลายพิธี ตามคตินิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนี้

1. **แบบที่ 1** วันทำพิธีจะเชิญเจ้าโคตรญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายมาเป็นสักขีพยาน เจ้าพิธีอาจจะให้ผู้อาวุโสในที่ชุมนุมนั้นเป็นเจ้าพิธี เครื่องใช้ มีเทียนหมาก กาน้ำ มาวางไว้เป็นสักขีพยาน เจ้าพิธีจะหยิบมิดสะนาควางตรงกลางเขียนหมาก โดยหงายแยกขาทั้งสองข้างออกจากกัน แล้วกล่าวว่า “มิดจะมีประโยชน์ใช้ตัดหนังได้เมื่อมีทั้งสองขา หากขาแยกออกจากกันไม่ปรองดองกันก็จะมีประโยชน์ใช้ทำอะไรไม่ค่อยจะได้ การที่เป็นเพื่อนรักกันจงปรองดองเหมือนขามิดสะนาคว จะได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันกระทำกรณสิ่งใดก็จะสัมฤทธิ์ผล” หลังจากนั้นก็สอนสั่งให้รักใคร่กลมเกลียวกันอย่าทะเลาะกัน มีการมีงานร่วมช่วยเหลือกัน เป็นเพื่อนตายกันต่อไป คู่เสี่ยวรับโอวาทกราบเจ้าพิธี หลังจากนั้นก็นำด้ายมาผูกข้อมือให้โอวาท ให้พรแก่คู่เสี่ยว ถ้ามีเหล้ายาปลาบั้งก็จะเลี้ยงฉลองกันหลังจากผูกข้อมือเสร็จ

2. **แบบที่ 2** เชิญเจ้าโคตรญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายมาเช่นเดียวกับแบบที่ 1 ต่างกันเพียงเครื่องประกอบพิธี คือใช้พริกกับเกลือ เจ้าพิธีจะนำถ้วยพริกถ้วยเกลือมาวางไว้เป็นสักขีพยาน จับมือคู่เสี่ยวมาประกบกัน แล้วกล่าวว่าให้โอวาทสั่งสอนให้รักใคร่กัน โดยใช้เกลือกับพริกเป็นอนุสติว่า “ซ้อสัตย์เหมือนเกลือ และเด็ดเดี่ยวเหมือนพริก”

เพราะเกลือจะรักษารสเค็มอยู่เสมอ เช่นเดียวกับพริกเม็ดเล็ก ๆ รักษารสเผ็ดไว้อย่างมั่นคง จะนั่นให้เกลือรักษใคร่กันอย่าเสื่อมคลายเหมือนกับพริกและเกลือ หลังจากนั้นญาติก็ใช้ ด้ายผูกข้อมือให้โอวาท และอวยชัยให้พรเป็นอันเสร็จพิธี หรืออาจจะมีการเลี้ยงอาหาร เหล้ายากันอีกก็ได้

3. แบบที่ 3 ผูกเสียวโดยใช้บายศรีเป็นสักขีพยาน พิธีนี้ค่อนข้างจะเป็น พิธีการเล็กน้อย นั่นคือเชิญเจ้าโคตรญาติพี่น้องและมิตรสหายมาชุมนุมกัน จัดพานขั้วบายศรี นำเครื่องใช้ส่วนตัวของคู่เสียวมาใส่ไว้ในพานขั้วด้วย นานมอขั้วมาสูดชวน สวดบทสวดขั้ว) ซึ่งเนื้อความจะกล่าวถึงการผูกเสียว การเกื้อกูลกันของคู่เสียว พร้อมทั้งให้ โอวาทและบอกวัตรปฏิบัติอันควรแก่คู่เสียว ญาติมิตรที่มาชุมนุมต่างก็พนมมือร่วมรับรู้ ด้วย ส่วนคู่เสียวก็หมอบไหว้พานขั้ว กระทำพิธีเช่นเดียวกับสวดขั้ว เพียงแต่เนื้อความใน การสวดนั้นแตกต่างกัน เพื่อให้ขวัญคู่ของเสียวรับรู้ว่าจะมีเสียวอีกเสียวแพง เมื่อ สวดจบผู้มาร่วมพิธีก็ทูลร้องไห้เอาฤกษ์เอาชัย แล้วผูกข้อมือให้โอวาทอวยชัยให้พรแก่คู่เสียว เป็นอันว่าเสร็จพิธี

ในบริบทสังคมไทย การผูกสร้างประเพณีที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาว นานเป็นมรดกทางสังคม เป็นเครื่องสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่งของทั้งกาย และจิตใจของชาวไทย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความรักใคร่ผูกพัน ความสามัคคีของชุมชนไทยทุก แห่ง เป็นความภาคภูมิใจของผู้คนทุกท้องถิ่น นอกเหนือจากการให้ความสนุกสนานรื่นเริง แก่คนหนุ่มสาว ผู้เฒ่าผู้แก่ในการมีส่วนร่วมและมีการละเล่นที่สอดแทรกในประเพณีนั้น ๆ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของกลุ่ม เป็นความเหนียวแน่น ความเป็นปึกแผ่น (cohesion and solidarity) ที่สังคมจะต้องมี เป็นการรวมพลังในการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การมีความคิด เห็น สะท้อนความต้องการของกลุ่ม เพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นคนไทย การกลืนกลายจะเกิด ขึ้นได้ยาก โดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ที่วัฒนธรรมต่างชาติกระจายเข้ามาในสังคมไทย อย่างรวดเร็วและมากมาย เมื่อเราตระหนักถึงความสำคัญการมีประเพณีและผูกสร้างไว้ กับชีวิตไทย การทำลายชาติจะเกิดขึ้นได้ยาก

คำถามท้ายบท

1. ประเพณีคืออะไร จงอธิบาย
2. จงอธิบาย ประเพณีประเภทต่าง ๆ
 - จารีตประเพณี
 - ธรรมเนียม
 - ประเพณีปรัมปรา
 - ขนบประเพณี
 - ธรรมเนียมประเพณี
3. ประเพณีมีความสำคัญอย่างไร จงอธิบาย
4. จงอธิบาย ประเพณีไทยต่าง ๆ
 - สงกรานต์
 - บุญบั้งไฟ
 - ประเพณีการบวช
 - ประเพณีสิบสองเดือน
 - ประเพณีผูกเสี่ยว